

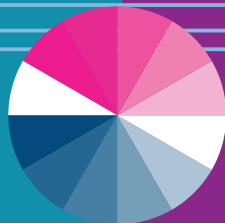
FRIEDRICH NAUMANN
STIFTUNG Für die Freiheit.

Redovni ekonomski izvještaj

FRIEDRICH
NAUMANN
FONDACIJE

BiH

Prvo polugodište **2022.**

Izdavač

Friedrich Naumann Foundation for Freedom

Western Balkans

Bulevar Kneza Aleksandra Karadjordjevica 13/A8, 11040 Belgrade, Serbia

00 381 11 3066824

westbalkan@fnst.org

<http://westbalkan.fnst.org>

/freiheit.org

/FriedrichNaumannStiftungFreiheit

/FNFreiheit

Autor/i

Admir Čavalić

Faruk Hadžić

Damir Bećirović

Urednik

Adnan Huskić

DTP

Jilduza Pajazetović, Selmir Pajazetović

Datum

August, 2022

Copyright © 2020 by the Friedrich Naumann Foundation for Freedom

Sva prava pridržana

Sadržaj

1	UVOD	5
2	EKONOMIJA BOSNE I HERCEGOVINE	9
	Energetska kriza	15
	Inflacija	15
3	KLJUČNI IZAZOVI	15
	Tržište rada	16
	Metodologija	17
	Makroekonomska analiza	17
	Zaključci i preporuke	28
4	ISTRAŽIVANJE PERCEPCIJA INFLACIJE U BIH I OČEKIVANJA ZAPOSLENIKA U ODNOSU NA KRETANJE LIČNOG DOHOTKA	30
	Diskusija i zaključci	42
5	Zaključak	45
6	LITERATURA	46

UVOD

U avgustu 2021. godine u Bosni i Hercegovini prvi put zabilježen je značajniji rast cijena od završetka posljednjeg rata. Iako je do početnog rasta cijena došlo zbog velikog paketa pomoći mnogih zemalja, koji je bio mjera u borbi protiv negativnih efekata pandemije COVID-19, efekti rasta cijena, tj. inflacije, povećani su zbog agresije Rusije na Ukrajinu.

U sklopu prethodnih FNF izvještaja i pregleda fokus je stavljen na objašnjenja početnog rasta cijena, što je bio rezultat ukupnog paketa pomoći u svijetu koji je iznosio oko 10,4 triliona dolara. Početna namjera zemalja širom svijeta je bila da se putem štampanja novca i davanja novčane pomoći građanima, potakne potrošnja i ekonomski oporavak tih zemalja. Ipak, preglomazni paket pomoći, koji je usmjeren u potrošnju drugih trajnih dobara čija se ponuda nije mogla povećati u kratkom roku, dovela je nakon godine i pol dana do negativnih efekata kroz pojavu inflacije, kao posljedica smanjene ponude. Dodatno, inflacija u SAD-u je nastala zbog drugih razloga, zbog uskog tržišta rada, za razliku od Evrope, gdje je uglavnom pritisak na rast cijena nastao kao posljedica energetske krize i krize hrane.

Iako se na početku smatralo da će inflacija biti prolazna, ipak je zabilježen značajniji rast cijena do kraja 2021. godine. Tada je zabilježen rast cijena u SAD-u od 5,3%, 4,1% u Njemačkoj, 3,2% u Velikoj Britaniji, u Rusiji 7,4%, te u Eurozoni 3,1%. U prethodnom izvještaju navedeno je da bi rastuća inflacija mogla prisilno natjerati centralne banke mnogih zemalja da smanje pakete pomoći što može dovesti do nedovoljnog oporavka od uticaja pandemije COVID-19 na funkcionisanje ekonomija, što se sada i dešava. Vrijedi napomenuti da je u oktobru 2021. godine MMF izdao upozorenje i najavio smanjenje globalnog rasta naglašavajući da svijet ulazi u novu inflatornu spiralu i centralne banke trebaju biti oprezne i spremne da poduzmu hitne mjere za pooštavanje monetarne politike ako se cjenovni pritisci nastave.

Nadalje, kroz ranije FNF izvještaje je sugerisano da je već sada svijet zakasnio s odgovorom na spiralni rast cijena i da je moguće očekivati nastavak rasta cijena i tokom 2022. godine. Dodatno je sugerisano da ovaj rast cijena nije zabilježen od 1970-ih godina i dvije naftne krize koje su se tada desile. U međuvremenu, zbog invazije Rusije na Ukrajinu, značajno je došlo do povećanja cijene nafte na svjetskom tržištu, koja se, uz manje oscilacije, zadržala i danas, podižući maloprodajne cijene goriva na rekordni nivo u mnogim državama, uključujući i Bosnu i Hercegovinu. Rast cijene goriva, uz povećanje cijene gasa, te uz nesigurnu dostupnost ovih energenata u narednim mjesecima, stvara dodatni pritisak na novi rast cijena, što će se posebno odraziti i na život građanki i građana.

Jedna od posljedica invazije Rusije na Ukrajinu je još veći rast cijena, primjetan i u Bosni i Hercegovini. Značaj tržišta Rusije i Ukrajine na svjetskom nivou i teškoće u izvozu odrazile su se i na naš region, s obzirom na to da više od 40% ukrajinskog izvoza žita i pšenice ide na Bliski istok ili u Afriku. Problemi u lancima distribucije na ova tržišta kroz smanjenje, odražavaju se na nedostatak hrane u ovim zemljama, gdje se onda traže alternativni načini za nabavku hrane, stvarajući time pritisak na ostatak svijeta, čime je došlo do povećanja cijena.

Dodatno, većina medijskih izvještaja iz SAD-a i Velike Britanije, zasnovana na istraživanjima banaka i ekonomista, ukazuje na mogućnost ulaska u novu recesiju tokom 2023. godine, koja će se odraziti na pad ekonomske aktivnosti i smanjenje zaposlenosti, uglavnom u privrednim sektorima. Dodatno, početkom godine, najavljeno je prvo povećanje kamatnih stopa, koje je u međuvremenu i nastavljeno, uz razliku da je zvanično i Evropska centralna banka najavila prvo povećanje kamatnih stopa u julu ove godine.

U sklopu ovog izvještaja treba naglasiti da negativne ekonomske posljedice globalne krize, koja je uzrokovana invazijom Rusije na Ukrajinu, mogu dovesti do ozbiljnih poremećaja i nestašice hrane na svjetskom tržištu. Antonio Guterres, generalni sekretar UN-a,

nedavno je upozorio da narednih mjeseci prijeti globalna nestašica hrane koja bi mogla trajati godinama. U jednom od posljednjih izdanja Ekonomista smatraju da je visoka cijena osnovnih životnih namirnica uzrokovala i povećanje broja ljudi koji ne mogu biti sigurni da će dobiti dovoljno hrane. Sa 440 miliona, broj je porastao na 1,6 milijardi, od čega je skoro 250 miliona na ivici gladi, navodeći da Rusija i Ukrajina isporučuju na svjetskom nivou 28% pšenice, 29% ječma, 15% kukuruza i 75% suncokretovog ulja. Libija i Egipat, na primjer, uvoze dvije trećine žitarica iz Rusije i Ukrajine, a Libija i Egipat polovinu. Blokada Odesse sprečava izvoz iz Ukrajine. Cijene pšenice, koje su porasle za 53% od početka godine, skočile su za dodatnih šest posto od 16. maja, nakon što je Indija objavila da će obustaviti izvoz zbog alarmantnog toplotnog udara. Kina, najveći proizvođač pšenice u svijetu, rekla je da bi, nakon što su prošle godine kiše odložile sadnju, ovogodišnja žetva mogla biti najgora ikada. Sve navedeno će u velikoj mjeri ograničiti ponudu na svjetskom tržištu, što može dovesti i do nestašica i dodatnog rasta cijena. Smanjena mogućnost pristupa bilo kojem od ovih tržišta, može samo dovesti do ogromnih problema za cijeli svijet i novog drastičnog rasta cijena hrane, što će naravno uticati i na Bosnu i Hercegovinu.

Sada je gotovo izvjesno da će svijet ući u novu recesiju tokom naredne godine zbog mehanizma podizanja kamatnih stopa, kako bi se inflacija suzbila, s obzirom na rekordni nivo cijena širom svijeta. Posljednji podatak o kretanju cijena u maju 2022. godine, ukazuje da je inflacija u SAD-u iznosila 8,6% (7,9% u februaru 2022. godine, 5,3% u avgustu 2021. godine) 7,6% u Njemačkoj (5,1% u februaru 2022. godine, 4,1% u avgustu 2021. godine), 9,1% u Velikoj Britaniji (5,5% u januaru 2022. godine, 3,2% u avgustu 2021. godine), 17,1% u Rusiji (9,2% u januaru 2022. godine, 7,4% u avgustu 2021. godine), te 8,1% u Eurozoni (5,8% u januaru 2022. godine, 3,1% u avgustu 2021. godine).

Američki Federal Reserve Board (FED) planira povećati kamatne stope na minimalno 2,5% do kraja 2022. godine, a Evropska cen-

tralna banka na dva posto. Problem Evropske unije jeste što zemlje članice nemaju iste potrebe i nemaju isti nivo zaduženosti. Međutim, rastuća inflacija i slabljenje mnogih ekonomija nisu jedine brige koje zaokupljaju Evropsku centralnu banku (ECB), koja je nadležna za podizanje kamatnih stopa. Oni su upravo u junu 2022. godine obećali da će povećati kamatne stope u narednim mjesecima, što je odmah naišlo na odgovor finansijskih tržišta koja su upozorila da će to dovesti do novog rasta javnog duga Italije, koji je već sada na 150% BDP-a. S obzirom na to da Italija ima ogroman nivo javnog duga i ne može finansirati sve svoje potrebe kroz prikupljene poreze, već se mora zaduživati, u slučaju povećanja kamatnih stopa njihov dug će još više porasti. Sličnim putem će ići Španija, Portugal i Francuska, kojima će također porasti kamatna stopa na zaduživanje, povećavajući tako značajno javni dug.

Ograničavanje kupovine obveznica i podizanje kamatnih stopa na očekivani nivo od oko dva posto do kraja ove godine dovest će do usporavanja ekonomskih kretanja mnogih zemalja, pa i same Njemačke, koja je naš glavni vanjskotrgovinski partner. Ako kojim slučajem Evropska centralna banka bude morala podizati još više kamatne stope, onda će zemlje poput Italije biti još u većim problemima, ulazeći u fazi kada se više neće moći istovremeno govoriti o ispunjavanju cilja stabilnosti cijena i odbrane prezaduženih ekonomija.

Ovaj mehanizam podizanja kamatnih stopa, odrazit će se i na postojeće kredite dogovorene u varijabilnoj kamatnoj stopi, tako da će rate kredita biti veće za građane i privredu u Bosni i Hercegovini.

1 EKONOMIJA BOSNE I HERCEGOVINE

U 2022. godinu ekonomija Bosne i Hercegovine ušla je s nizom neizvjesnosti, ali i s optimističnim očekivanjima da je pandemija COVID-19 napokon prošla i da će biti nastavljeno s normalizacijom ekonomskih aktivnosti. „Nema više vremena za gubljenje: 2022. mora biti godina društvenog i ekonomskog oporavka u Bosni i Hercegovini“, naslov je autorskog teksta rezidentne koordinatorice Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini, dr. Ingrid Macdonald.¹ Dati naslov najbolje oslikava navedeni optimizam, ali i niz drugih, konkretnih podataka poput onog o vanjskotrgovinskoj razmjeni. Bosna i Hercegovina je u periodu januar-februar 2022. godine izvezla robe u vrijednosti od 2,69 milijarde KM, što je za 41 posto više nego u prva dva mjeseca 2021. godine. Istovremeno, uvoz je iznosio 3,78 milijarde KM, što je za 44 posto više nego u istom periodu prethodne godine.²

Svejedno, za Bosnu i Hercegovinu je u januaru predviđen najniži nivo ekonomskog rasta u regionu, svega tri posto, shodno izvještaju Svjetske banke pod nazivom „Globalni izgledi“. Već krajem marta, Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD) saopštila je da očekuje da će bosanskohercegovačka ekonomija rasti za 2,3 posto u 2022. godini, revidirajući ranije projekcije za 0,7 postotnih bodova.³ U maju je ova procjena revidirana na početnih tri posto.⁴

Tokom izvještajnog perioda od prvih šest mjeseci 2022. godine objavljeno je nekoliko izvještaja u vezi s ekonomijom Bosne i Hercegovine. U junu su objavljeni rezultati trećeg vala istraživanja

1 Macdonald I., (2022), Nema više vremena za gubljenje: 2022. mora biti godina društvenog i ekonomskog oporavka u Bosni i Hercegovini, dostupno na: <https://bosnia-herzegovina.un.org/bhs/170720-nema-vise-vremena-za-gubljenje-2022-mora-biti-godina-drustvenog-i-ekonomskog-oporavka-u> (01.08.2022.)

2 Deković A., (2022), BiH u prva dva mjeseca 2022. u odnosu na isti period prošle godine povećala izvoz za 41 posto, dostupno na: <https://www.aa.com.tr/ba/ekonomija/bih-u-prva-dva-mjeseca-2022-u-odnosu-na-isti-period-prosle-godine-povecala-izvoz-za-41-posto/2541351> (05.07.2022)

3 Nezavisne novine, (2022), EBRD snizio prognoze rasta ekonomije BiH, dostupno na: <https://www.nezavisne.com/ekonomija/analize/EBRD-snizio-prognoze-rasta-ekonomije-BiH/711826> (01.08.2022.)

4 Aljazeera, (2022), EBRD: Procjena rasta u regiji povećana samo za BiH, dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net/news/economy/2022/5/10/ebrd-procjena-rasta-u-regiji-povecana-samo-za-bih> (01.08.2022.)

“Procjena posljedica COVID-19 na društvo u Bosni i Hercegovini”, koje su proveli UNDP i UNICEF tokom februara i marta 2022. Podaci dobijeni istraživanjem na reprezentativnom uzorku od 1802 domaćinstva pokazuju kontinuirani negativan uticaj krize na one koji su već ranjivi, poput ljudi koji žive ispod granice siromaštva. Posebno alarmantno je prijavljena pogoršana finansijska situacija u 52% anketiranih domaćinstava, što je značajan porast u odnosu na 43,6%, prijavljenih u prethodnom talasu istraživanja. Izvještaj je zabilježio povećanje siromaštva, duga, smanjenje unosa hrane i pogoršanje nejednakosti, koja opetovano najviše pogađa najranjivije. Čak 62,7% ispitanika koji su izjavili da su smanjili potrošnju hrane bili su pripadnici različitih ranjivih grupa.

Kriza izazvana pandemijom COVID-19 posebno je pogodila žene, shodno rezultatima datog istraživanja. Na tržištu rada, sektori s najvišim stopama zaposlenosti žena doživjeli su najveći gubitak radnih mjesta. Povećane potrebe za brigom o djeci tokom zatvaranja predškolskih i školskih ustanova dodatno su opteretile zaposlene majke, pri čemu je 63,3 posto žena prijavilo značajan porast obima kućnih poslova. Tako je 70 posto žena koje su u domaćinstvima s djecom kao posljedicu pandemije navele to da su morale da posvete djeci više vremena nego inače.

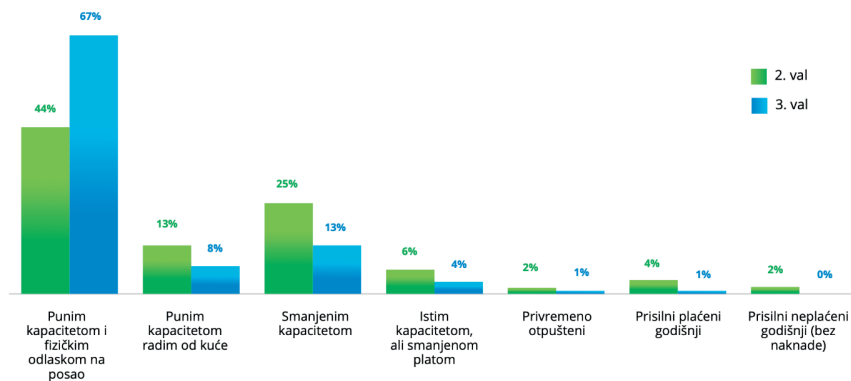
Nalazi istraživanja pokazuju da je pristup obrazovanju bio težak tokom pandemije, posebno za najugroženiju djecu. Razlozi zbog kojih je prelazak na online nastavu bio izazovan, najvećim dijelom se odnose na probleme u organizaciji i nižem kvalitetu interakcije učenika i nastavnika u onlajn okruženju. Odsustvo tehnoloških uređaja ili njihovo zajedničko korištenje s drugim članovima domaćinstva za rad na daljinu, učenje i domaće zadatke, pokazalo se posebno stresnim.

Izuzetno zabrinjava podatak da više od četvrtine svih anketiranih osoba razmišlja o odlasku iz BiH. Ovaj procenat je porastao s 24% na 26% između dva talasa istraživanja. Oni koji razmišljaju o odlasku su uglavnom ljudi iz gradova, starosti između 18 i 50 godina.

Razlog su uslovi života koji se brzo mijenjaju nagore i neizvjesnost. UN agencije se obavezuju da će raditi zajedno i na sinhronizovan način kako bi podržale izgradnju otpornijeg društva, omogućile dijalog sa svim partnerima u društvenoj sferi i osigurale potpuni oporavak kako niko ne bi bio izostavljen.⁵

U okviru izvještaja se navodi radni status zaposlenika u BiH tokom COVID-19 pandemije, odnosno 2 i 3. pandemijskog vala. Kao što je vidljivo na grafikonu ispod, postoji tendencija vraćanja zaposlenika na radna mjesta, što se dešava širom svijeta.

Radni status tokom pandemije COVID-19

Izvor: UNICEF, (2022), Procjena posljedica COVID-19 na društvo u Bosni i Hercegovini, dostupno na: <https://www.unicef.org/bih/izvještaji/procjena-posljedica-covid-19-na-društvo-u-bosni-i-hercegovini-1> (01.08.2022.)

Kada je riječ o finansijskoj situaciji anketiranih domaćinstava, u izvještaju se navodi da je nakon trećeg vala ona mnogo gora za 15%

5 UNICEF, (2022), Procjena posljedica COVID-19 na društvo u Bosni i Hercegovini, dostupno na: <https://www.unicef.org/bih/izvještaji/procjena-posljedica-covid-19-na-društvo-u-bosni-i-hercegovini-1> (01.08.2022.)

domaćinstava. Ovo vjerovatno otkriva ekonomsku realnost BiH na način da brojna domaćinstva i kompanije više ne mogu trpiti niz ekonomskih šokova u posljednje dvije godine. Stanje finansijske situacije shodno izvještaju je navedeno na grafikonu ispod.

Finansijska situacija domaćinstva u poređenju s periodom prije pandemije COVID-19

Izvor: UNICEF, (2022), Procjena posljedica COVID-19 na društvo u Bosni i Hercegovini, dostupno na: <https://www.unicef.org/bih/izvjestaji/procjena-posljedica-covid-19-na-drustvo-u-bosni-i-hercegovini-1> (01.08.2022.)

Evropska banka za obnovu i razvoj je predstavila Strategiju razvoja Bosne i Hercegovine za period 2022-2027. U okviru Strategije navode se ključne odrednice makroekonomskog konteksta:⁶

- Relativno spor rast tokom protekle decenije je pokretan domaćom potražnjom. Od 2010. do 2019., realni BDP je rastao po stopi od oko dva posto godišnje pod utjecajem potrošnje i investicija. Neto izvoz je tek marginalno pozitivno utjecao na rast jer je pozitivni doprinos izvoza uglavnom neutraliziran rastom uvoza.
- Nakon recesije u 2020. godini, ekonomska aktivnost se oporavlja. Ekonomija se smanjila za 3,2 posto tokom 2020. godine zbog pada izvoza, potrošnje i investicija. Sektor turizma je po-

⁶ EBRD, (2022), Strategija za Bosnu i Hercegovinu 2022 – 2027., dostupno na: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwifirjb2sn5AhVLh_0HHXj1AywQFnoECAGQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.ebrd.com%2Fbosnia-and-herzegovina-strategy-local-language.pdf&usq=AOvVaw39AKYQ_V3bYfZQjYg4hlzt (22.07.2022.)

sebeno pogođen, dok je obim proizvodnje pao za 4,4 posto. Ekonomija je ponovo počela rasti u 2021. godini zahvaljujući jakom oporavku vanjskih tržišta i širenju domaće privatne potrošnje. U prva tri kvartala 2021. godine, industrijska proizvodnja i izvoz roba su značajno porasli, a i sektor turizma je ostvario znatno bolje rezultate. Ipak, broj noćenja je i dalje znatno niži u odnosu na nivo iz 2019. godine. Inflatorni pritisci su porasli tokom 2021. godine zbog porasta cijena energije i hrane.

- Javni dug je na umjerenom nivou. Kao posljedica povećanih potreba za finansiranjem vlada u odgovoru na krizu, javni dug je porastao na oko 37 posto BDP-a krajem 2020. godine. Razgovori između organa vlasti u zemlji i MMF-a u vezi s trogodišnjim Proširenim aranžmanom u vrijednosti od €750 miliona su propali u decembru 2020. Diskusije o novom programu nisu ponovo započete.

Proces oporavka je u toku. Predviđa se da će BDP porasti za 4,5 posto tokom 2021. godine, te dodatno za oko tri posto u 2022. godini (EBRD REP, novembar 2021). Glavni rizici u ovoj prognozi se odnose na rastuće cijene roba, potencijalno usporavanje ekonomija kod glavnih ekonomskih partnera i sve nestabilnije vanjsko okruženje. Nedostatak zamaha u poduzimanju strukturnih reformi i povećanju povjerenja investitora narušava dugoročnije perspektive rasta.

Centralna banka Bosne i Hercegovine navodi da je očekivana inflacija mjerena potrošačkim cijenama 7,7% u 2022. godini.⁷ Zbog poremećaja u globalnim proizvodnim i distributivnim lancima, Centralna banka BiH očekuje da će vanjskotrgovinska razmjena s EU i zemljama regiona nastaviti rasti, mada znatno sporije u odnosu na 2021. godinu. Posljedično, projicirane stope realnog rasta izvoza i uvoza u 2022. godini su korigovane naviše u odnosu na jesenji krug projekcija. Zbog baznog efekta, ali i očekivanog smanjenja realnog

⁷ Centralna banka BiH, (2022), Očekivana inflacija mjerena potrošačkim cijenama 7,7% u 2022. godini, dostupno na: <https://www.cbbh.ba/press/ShowNews/1444> (22.07.2022.)

raspoloživog dohotka stanovništva, očekujemo sporiji rast i uvoza i izvoza u 2023. godini. Očekivani rast investicija u 2022. godini je revidiran naniže. Dodatno, privatni investicioni ciklus je usporen, ne samo u BiH, što zbog cjenovnih pritisaka, što zbog neizvjesnosti u vezi s ratom u Ukrajini. Očekuje se porast državne potrošnje, ali, izraženo u apsolutnim iznosima, on i nije naročito značajan.

2 KLJUČNI IZAZOVI

Nekoliko je ključnih izazova bosanskohercegovačke ekonomije koji su posebno aktualizirani tokom prvog i drugog kvartala 2022. godine:

Energetska kriza

Cijene nafte i naftnih derivata u Bosni i Hercegovini su rekordno visoke i stvaraju izuzetne poteškoće, kako za građanstvo, tako i za privrednike. Viša cijena nafte i naftnih derivata uzrokuje rast ostalih troškova, prije svega onih proizvoda i usluga koje imaju veću zavisnost od transporta i pripadajućih transportnih troškova. Pored nafte, cijena ostalih energenata je porasla. Od početka godine, pravni subjekti su dobili nove ugovore za električnu energiju, dok se očekuje dodatni rast cijene ovog energenta, naročito nakon oktobarskih izbora 2022. godine. Cijena prirodnog plina raste shodno ukrajinskoj krizi, što će biti posebno izazovno za Kanton Sarajevo u četvrtom kvartalu ove godine. Uz sve navedeno, dolazi do rasta cijena i/ili privremene nestašice energenata koje uglavnom nabavlja ju fizička lica, poput uglja, peleta i slično. Sve u svemu, energetska kriza je poseban izazov koji će obilježiti tekuću godinu za Bosnu i Hercegovinu, ali i čitav svijet.

Inflacija

Inflacija u Bosni i Hercegovini ima poseban uticaj na one koji su najugroženiji, tj. na specifične kategorije populacije poput penzionera, nezaposlenih i slično. Bosna i Hercegovina je jedna od najsiromašnijih zemalja Evrope, što znači da inflacija u relativnom smislu ima značajniji uticaj na građanke i građane. Posebno kada je riječ o prehrambenim proizvodima koji tradicionalno, uslijed niskog dohotka, čine većinu mjesečnih troškova domaćinstava. Rast cijena finalnih proizvoda je bio aktuelan od kraja prošle godine,

međutim, u posmatranom izvještajnom periodu dolazi i do rasta cijena finalnih usluga, što posebno zabrinjava – tako je u nekim gradovima poput Banja Luke došlo do izuzetnih problema u vezi s održavanjem kontinuiteta javnog prevoza.

Tržište rada

U nemogućnosti da prate inflatorne efekte s rastom plata, privrednici u BiH imaju problema s obezbjeđivanjem adekvatne radne snage za održavanje ekonomskih aktivnosti. Dva trenda se očekuju ubuduće – veći odlazak domaće radne snage vani i dolazak inostrane radne snage koja bi pokrila nedostatak radnika i radnica na tržištu rada. Moguće da će se određene kompanije orijentisati na kapitalno intenzivne djelatnosti. Ovo je poseban izazov koji će biti dugoročan i za koji još uvijek nemamo adekvatnih rješenja.

3 MAKROEKONOMSKA ANALIZA

METODOLOGIJA

U pripremi dokumenta, korišteni su podaci Agencije za statistiku BiH, Porezne uprave FBiH i Poreske uprave RS.

Definicije pojedinih indikatora korištene su na osnovu zvaničnih dokumenata domaćih i stranih institucija.

Bruto domaći proizvod prema rashodnom pristupu definiše se kao ukupna domaća krajnja potrošnja korigirana vanjskim bilansom roba i usluga s ostatkom svijeta.

Broj zaposlenih u Federaciji BiH odnosi se na osobe prema prebivalištu osiguranika, a koji su evidentirani u bazi Porezne uprave FBiH na određeni dan. Podaci o broju zaposlenih u RS-u odnose se na ukupni broj svih osiguranika koji su uplatili doprinose na kraju mjeseca.

Indeks potrošačkih cijena u Bosni i Hercegovini izračunava se na osnovu reprezentativne liste proizvoda u 2020. godini koju čini 617 proizvoda. Svakog mjeseca prikuplja se oko 21.000 cijena na unaprijed definisanom uzorku prodajnih mjesta na dvanaest geografskih lokacija.

U statistici robne razmjene BiH s inozemstvom osnovni izvor podataka je Jedinствена carinska isprava (JCI). Podaci dobiveni od UINO BiH se mogu kombinovati s podacima dobivenim direktno od preduzeća.

U sklopu ovog izvještaja, bit će prikazana kretanja tri ključna ekonomska indikatora i to bruto domaćeg proizvoda (BDP), kretanja zaposlenosti i kretanja cijena, uz dodatak i četvrtog indikatora - kretanja vanjskotrgovinske razmjene.

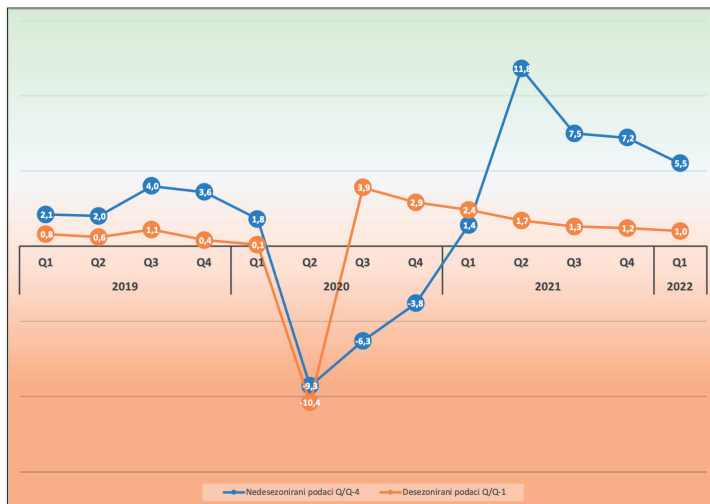
MAKROEKONOMSKA KRETANJA U 2022. GODINI

Bruto domaći proizvod BiH prvom kvartalu 2022. godine

U toku izrade ovog izvještaja, dostupni su bili podaci Agencije za statistiku BiH o kretanju BDP-a prema rashodovnom principu za prvi kvartal 2022. godine, koji pokazuju da je Bosna i Hercegovina nastavila ostvarivati pozitivne kvartalne stope rasta, uz usporavanja u usporedbi s prethodnim periodima. BDP u prvom kvartalu 2022. u odnosu na isti kvartal prethodne godine zabilježio je realan rast od 5,5%, dok sezonski podešena serija podataka u odnosu na prethodni kvartal pokazuje pozitivnu stopu promjene BDP-a u prvom kvartalu 2021. godine od 1,0% u odnosu na prethodni kvartal⁸. Na slici 1., grafički su prikazane stope kretanja prema nedesezoniranim kretanjima u pojedinom kvartalu jedne godine u odnosu na isti kvartal prethodne godine (Q/Q-1), te desezoniranim kretanjima u pojedinom kvartalu jedne godine u odnosu na prethodni kvartal (Q/Q-4). Kada pratimo kretanja kvartalnih stopa rasta u Bosni i Hercegovini, nakon perioda oporavka iz 2020. i 2021. godine, može se vidjeti da dolazi do postepenog usporavanja. Prema nedesezoniranim kretanjima u pojedinom kvartalu jedne godine u odnosu na isti kvartal prethodne godine (Q/Q-1), kada se posmatra drugi kvartal 2021. godine, te prate kretanja zaključno s prvim kvartalom 2022. godine, može se vidjeti da se stope rasta smanjuju s 11,8% na 5,5%. U istom periodu, ali za pokazatelj o desezoniranim kretanjima u pojedinom kvartalu jedne godine u odnosu na prethodni kvartal (Q/Q-4), može se vidjeti da je došlo do usporavanja s 1,7% na 1,0%.

8 Agencija za statistiku BiH, (2022), Priopćenje, Ekonomske statistike: Bruto domaći proizvod, rashodovni pristup, tromjesečni podaci, broj 1, dostupno na: https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2022/NAC_04_2022_Q1_1_HR.pdf (01.08.2022.)

Slika 1. – Kretanja stopa ekonomskog rasta prema kvartalima

Izvor: Kreacija autora na osnovu podataka Agencije za statistiku BiH

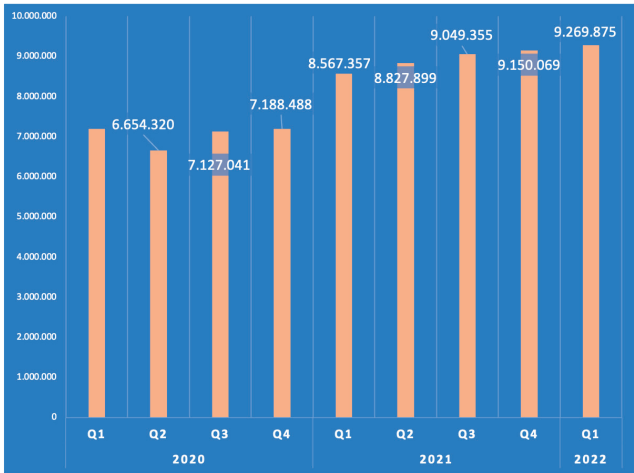
Slično kao i u prethodnim izvještajima, prikazani su podaci u tabeli 1. koji se odnose na kvartalna kretanja BDP-a tokom 2020. i 2021. godine, te prvog kvartala 2022. godine. Prethodno prikazane stope ekonomskog rasta prikazuju nastavak oporavka i tokom 2022. godine, uz određeno usporavanje, iako je vanjskotrgovinska razmjena ostvarila ogroman skok. Ipak, snažan uticaj rasta vanjskotrgovinske razmjene nije ostavio značajnije pozitivne efekte zbog inflacijskih pritisaka, što se potvrđuje u izračunu BDP deflatora za prvi kvartal 2021. godine, koji iznosi 106,1. Drugim riječima, potvrđuje se da je u prvom kvartalu inflacija, prema ovom indikatoru, iznosila 6,1%, što će uz dostupnost novih statističkih podataka za naredne kvartale biti još izraženija. Detalji su prikazani grafički na slici 2.

Tabela 1. – Kretanja pojedinih kategorija BDP-a u lančano povezanim vrijednostima 2015. godine

(000)		Potrošnja stanovništva (C)	Državna potrošnja (G)	Bruto investicije (I)	Izvoz roba i usluga (X)	Uvoz roba i usluga (IM)	BRUTO DOMAĆI PROIZVOD
2020	Q1	6.036.322	1.650.937	2.026.409	2.816.585	4.080.219	8.450.034
	Q2	5.522.255	1.632.849	1.742.804	2.385.222	3.507.016	7.776.114
	Q3	6.151.144	1.611.980	1.903.501	2.847.906	4.117.698	8.396.833
	Q4	5.975.792	1.629.820	2.034.170	3.086.169	4.311.816	8.414.135
2021	Q1	6.121.354	1.659.558	1.783.627	3.127.365	4.118.219	8.567.357
	Q2	6.309.175	1.678.709	2.025.193	3.728.905	4.921.030	8.827.899
	Q3	6.365.330	1.663.225	2.105.107	4.418.061	5.518.060	9.049.355
	Q4	6.446.181	1.669.927	2.290.709	4.625.311	5.897.648	9.150.069
2022	Q1	6.568.191	1.675.988	2.367.193	4.517.322	5.889.167	9.269.875

Izvor: Kreacija autora na osnovu podataka Agencije za statistiku BiH

Slika 2. – Kretanja pojedinih kategorija BDP-a u lančano povezanim vrijednostima 2015. godine

Izvor: Kreacija autora na osnovu podataka Agencije za statistiku BiH

Zaposlenost u Federaciji BiH i RS-u

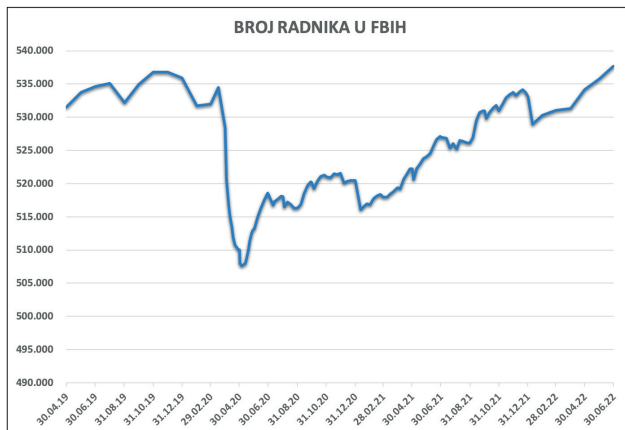
Zaposlenost u Bosni i Hercegovini je nastavila rast tokom 2022. godine, te je tokom maja 2022. godine Federacija BiH dostigla nivo zaposlenosti kakav je imala prije samog izbijanja pandemije. Podaci Porezne uprave Federacije BiH ukazuju da je nivo zaposlenosti od 16. 3. 2020. godine, kada je iznosio 534.483, prestignut u maju 2022. godine kada je iznosio 535.747.⁹ Dodatno, podaci za juni 2022. godine ukazuju da je FBiH po broju zaposlenih radnika prestigla dosadašnji historijski maksimum iz novembra 2019. godine, kada je broj registrovanih zaposlenika iznosio 536.779. U junu 2022. godine broj zaposlenih radnika u FBiH je iznosio 537.683.¹⁰ Na slici 3., grafički je prikazano kretanje broja zaposlenih radnika u Federaciji BiH zaključno s 30. 6. 2022. godine, uključujući i period od 30. 4. 2019. godine radi bolje usporedbe kretanja broja radnika. Na slici se može primijetiti da je tokom posmatranog perioda bilo različitih kretanja i uticaja sezonskog rasta nezaposlenosti, što je posebno izraženo početkom svake godine. Iz navedenih podataka, koji porede početak i kraj godine, može se zaključiti da je zaposlenost tokom 2021. godine povećana za 12.541, dok je u 2022. godini, za prvih pet mjeseci, zaposlenost porasla za 4.649 radnika. Radi usporedbe, povećanje broja radnika u istom periodu 2021. godine iznosilo je 6.485.

U Republici Srpskoj broj radnika je također nastavio trend rasta tokom 2022. godine. Prema dostupnim podacima iz PIO RS-a, na slici 4. prikazano je kretanje broja zaposlenih radnika od 1. 1. 2020. godine zaključno s 31. 5. 2022. godine. Dostupni podaci u Republici Srpskoj se razlikuju od podataka koji su dostupni u Federaciji BiH, jer iste objavljuje Zavod PIO kroz broj osiguranika koji uplaćuju doprinose. Posljedično, prikazani podaci Porezne uprave FBiH uključuju podatke

9 Porezna uprava FBiH, (2022), Porezni obveznici Federacije BiH u periodu januar - maj 2022. godine uplatili 2.635.319.716 KM javnih prihoda, dostupno na: www.pufbih.ba/v1/novosti/2449/porezni-obveznici-federacije-bih-u-periodu-januar-maj-2022-godine-uplatili-2635319716-km-javnih-prihoda (29.07.2022.)

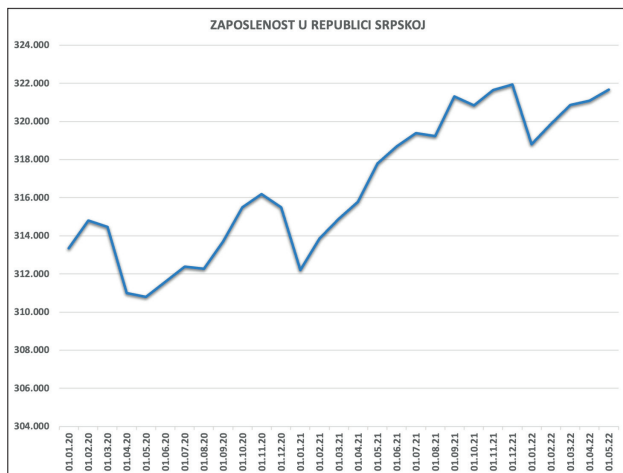
10 Porezna uprava FBiH, (2022), Porezni obveznici Federacije BiH u periodu januar - juni 2022. godine uplatili 3.161.482.665 KM javnih prihoda, dostupno na: www.pufbih.ba/v1/novosti/2475/porezni-obveznici-federacije-bih-u-periodu-januar-juni-2022-godine-uplatili-3161482665-km-javnih-prihoda (01.08.2022.)

Slika 3. – Prikaz kretanja radnika i radnica u FBiH za period 30. 4. 2019. – 30. 6. 2022.

Izvor: Kreacija autora na osnovu podataka Porezne uprave FBiH

Slika 4. – Prikaz kretanja broja radnika i radnica u RS-u od 1. 1. 2020. do 31. 5. 2022.

Izvor: Kreacija autora na osnovu podataka PIO RS-a

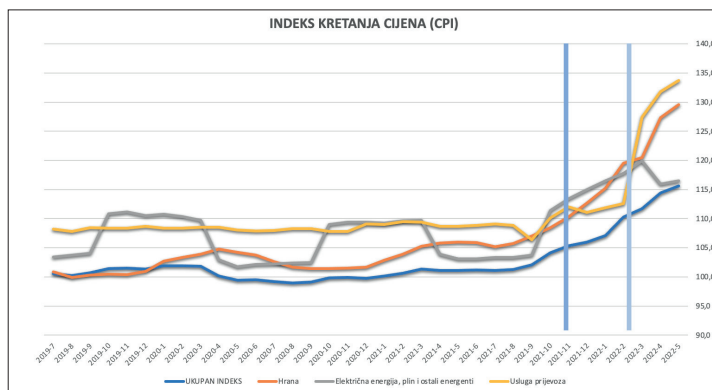
na sedmičnom nivou, sa zakašnjenjem od samo sedam dana, dok podaci PIO RS-a nude statističke podatke kretanja broja radnika za koje se uplaćuju doprinosi za prethodni mjesec. U odnosu na dostupne podatke od 31. 12. 2021. godine u prvih pet mjeseci ove godine broj radnika je manji za 286, dok je u istom periodu 2021. godine broj radnika bio manji za 5.089.

Indeks potrošačkih cijena

U sklopu ovog izvještaja prikazani su podaci o posljednjim kretanjima cijena u Bosni i Hercegovini. Na grafikonu su prikazane promjene u odnosu na svaki od prethodnih izvještaja, kako bi se mogle pratiti jasne promjene kretanja vrijednosti pojedinih indeksa. U prvom slučaju, prikazanom na slici 5., može se vidjeti da je u odnosu na prethodni period došlo do naglog rasta indeksa potrošačkih cijena, hrane i prijevoza, dok je indeks energije imao blagi pad. U odnosu na prethodni izvještaj, vrijednosti indeksa su naglo povećane i to opšti indeks potrošačkih cijena sa 7,1% na 15,6%, pod indeks hrane sa 15,2% na 29,6%, pod indeks prijevoza sa 11,9% na 33,7%, dok je vrijednost pod indeksa energije ostala ista, što je prikazano grafički na slici 6.¹¹ Ovaj značajan rast je najveća zasluga rasta troškova energije i hrane, čime je Bosna i Hercegovina dostigla nivo zemlje sa najvećim nivoom inflacije u regionu u odnosu na bazni period. Prosječno posmatrano prema godinama, u 2019. godini, prosječni godišnji nivo kretanja indeksa hrane je iznosio 1,6%, u 2020. godini 2,7%, u 2021. godini 6,6%, a trenutno u 2022. godini čak 22,4%, što je više u odnosu na prethodni izvještaj.

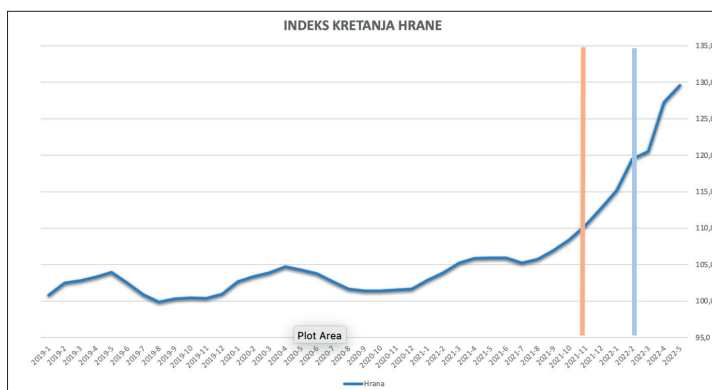
11 Agencija za statistiku BiH, (2022), Priopćenje, ekonomske statistike: Indeks potrošačkih cijena u BiH, maj 2022, dostupno na: https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2022/PRL_01_2022_05_1_BS.pdf (29.07.2022.)

Slika 5. – Indeks kretanja cijena u Bosni i Hercegovini za period januar 2019. – maj 2022.

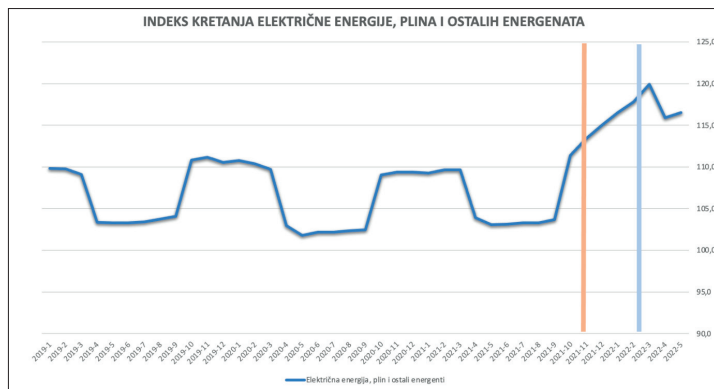
Izvor: Agencija za statistiku BiH

Slika 6. – Indeks kretanja cijena hrane u Bosni i Hercegovini za period januar 2019. – maj 2022.

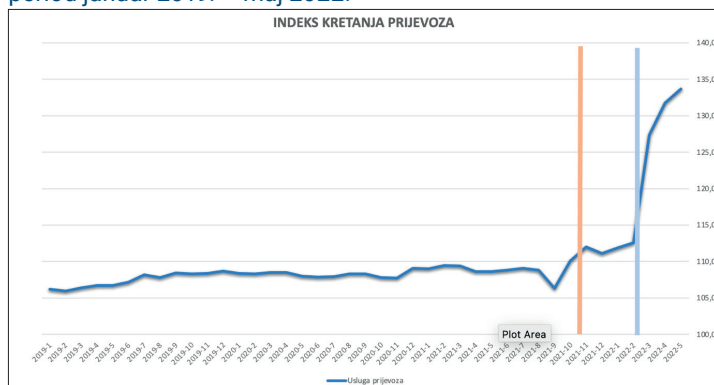
Izvor: Agencija za statistiku BiH

Slika 7. – Indeks kretanja cijena električne energije, plina i ostalih energenata u Bosni i Hercegovini za period januar 2019. – maj 2022.

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Slika 8. – Indeks kretanja cijena prijevoza u Bosni i Hercegovini za period januar 2019. – maj 2022.

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Za razliku od kretanja indeksa cijena hrane u Bosni i Hercegovini, indeks kretanja električne energije, plina i ostalih energenata sa slike 7. ukazuje na uticaj sezonskih kretanja. U odnosu na prethodni izvještaj, može se vidjeti blago smanjenje, ali ovo smanjenje je još uvijek nedovoljno da se vrati na nivo standardnog sezonskog kretanja. Uprkos blagom smanjenju, koje se dešava svake godine, ovaj iznos je i dalje dosta viši u odnosu na najveći dostignuti nivo iz prethodnih godina, kada obično dostiže nivo i granicu od 10%. U ovom slučaju, trenutni nivo dostiže 16,5%, što bi za ovaj dio godine trebalo biti blizu granice od tri posto, što je čak pet puta više od iznosa za isti period prethodnih godina. Posmatrano prema godinama, može se vidjeti da je tokom 2019. godine prosječni rast indeksa kretanja energije iznosio 6,9%, tokom 2020. godine šest posto, u 2021. godine iznosio 7,4%, dok je trenutni nivo kretanja u 2022. godini čak 17,3%.

Treći podindeks, koji je predmet ove analize, odnosi se na kretanja cijene prijevoza u Bosni i Hercegovini. Na slici 8. može se grafički vidjeti da je u odnosu na prethodni izvještaj došlo do ogromnog skoka u troškovima prijevoza što se odrazilo u velikoj mjeri i na potrošnju stanovništva, kojem je ova stavka jedna od najznačajnijih. Razlog za visoke troškove energije su visoke cijene goriva u Bosni i Hercegovini, koje se kreću u ovom trenutku od 3,41 KM za litru benzina te 3,51 KM za litru dizela. Analiza prosjeka prema godinama ukazuje da je tokom 2019. godine prosječni godišnji rast indeksa kretanja prijevoza iznosio 7,4%, tokom 2020. godine 8,2%, u 2021. godini 9.3%, a trenutni nivo u 2022. godini je 23,5%.

Vanjskotrgovinska razmjena

U prethodnom izvještaju, naveli smo da je vanjskotrgovinska razmjena imala značajno povećanje tokom 2021. godine, što je posljedica rasta inostrane potražnje, primarno na tržištima Evropske unije, zatim inflacije i rasta cijena proizvoda. Još uvijek ne znamo koliki je realni rast kao posljedica jačeg izvoza, a koliko je u pitanju rast kao posljedica rasta inflacije.

Slika 9. Ostvareni izvoz u prva tri kvartala prema godinama

Izvor: Kreacija autora na osnovu podataka Agencije za statistiku BiH

U prvih pet mjeseci 2022. godine izvoz iz Bosne i Hercegovine je porastao za čak 43,5% u odnosu na isto razdoblje 2021. godine, dok je uvoz također povećan za 42,5%, što je više nego u istom razdoblju prethodne godine. Pokrivenost uvoza izvozom je iznosila 69,6%. Drugačije rečeno, na svakih 10 KM uvezenih u Bosnu i Hercegovinu, iz naše države je izvezeno sedam KM. Bitno je naglasiti da podaci za prva četiri mjeseca ove godine u vanjskotrgovinskoj razmjeni s EU pokazuju rast izvoza od čak 40,3%, čime smo dostigli pokrivenost uvoza izvozom od 89,2%, što je apsolutni rekord. Na ovaj iznos, zbog indirektnog trgovinske podrške EU-a, kroz snažniju potražnju za našim proizvodima, smanjuje se negativni iznos „neto izvoza“, koji će, ako se ovi trendovi nastave, biti i pozitivan, što već sada utiče na ekonomski oporavak i rast bruto domaćeg proizvoda nakon pandemije COVID-19.¹² Potrebno je naglasiti da je izvoz u 2022. godini za prvih pet mjeseci uduplan u odnosu na isti period iz 2016. godine. Detalji su prikazani na slici 9.

12 Agencija za statistiku BiH, (2022), Priopćenje, ekonomske statistike: Statistika robne razmjene BiH s inozemstvom, siječanj-svibanj 2022., dostupno na: https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2022/ETR_01_2022_5_1_HR.pdf (01.08.2022.)

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

- BDP u prvom kvartalu 2022. u odnosu na isti kvartal prethodne godine zabilježio je realan rast od 5,5%, dok sezonski podešena serija podataka u odnosu na prethodni kvartal pokazuje pozitivnu stopu promjene BDP-a u prvom kvartalu 2021. godine od 1,0% u odnosu na prethodni kvartal.
- Prosječno posmatrano prema godinama, u 2019. godini prosječni godišnji nivo kretanja indeksa hrane je iznosio 1,6%, u 2020. godini 2,7%, u 2021. godini 6,6%, a trenutno u 2022. godini čak 22,4%.
- Posmatrano prema godinama, može se vidjeti da je tokom 2019. godine prosječni rast indeksa kretanja energije iznosio 6,9%, tokom 2020. godine šest posto, u 2021. godini 7,4%, dok je trenutni nivo kretanja u 2022. godini čak 17,3%.
- Analiza prosjeka prema godinama ukazuje da je tokom 2019. godine prosječni godišnji rast indeksa kretanja prijevoza iznosio 7,4%, tokom 2020. godine 8,2%, u 2021. godini 9,3%, a trenutni nivo u 2022. godini je 23,5%.
- Zaposlenost u FBiH tokom 2021. godine povećana je za 12.541, dok je u 2022. godini, za prvih pet mjeseci zaposlenost porasla za 4.649 radnika. Radi usporedbe, povećanje broja radnika u istom periodu 2021. godine iznosilo je 6.485.
- U odnosu na dostupne podatke od 31. 12. 2021. godine za RS, u prvih pet mjeseci ove godine broj radnika je manji za 286, dok je u istom periodu 2021. godine broj radnika bio manji za 5.089.
- U prvih pet mjeseci 2022. godine izvoz iz Bosne i Hercegovine je porastao za čak 43,5% u odnosu na isto razdoblje 2021. godine, dok je uvoz također povećan za 42,5% što je više nego u istom razdoblju prethodne godine. Pokrivenost uvoza izvozom je iznosila 69,6%. Potrebno je naglasiti da je izvoz u 2022. godini za prvih pet mjeseci uduplan u odnosu na isti period iz 2016. godine.
- Značajniji rast prosječnih plata u velikoj mjeri zavisi od reforme poreskog sistema, gdje se plate do 1.000 KM ne bi opo-

rezovale. Dodatno, nužno je smanjivanje i drugog poreskog opterećenja, konkretno doprinosa, gdje bi se sve plate obračunavale u bruto iznosu, čime bi se bilo koje smanjenje doprinosa automatski usmjerilo u povećanje plata radnika.

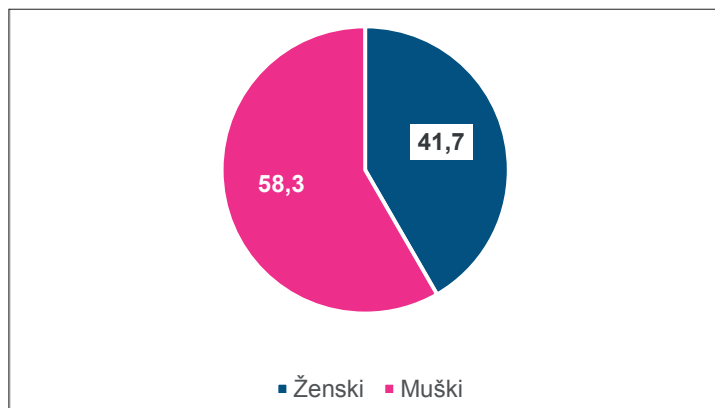
- Dodatno, zbog negativnih efekata inflacije, jedna od kratkoročnih mjera može biti privremeno oslobađanje plaćanja doprinosa na povećanje plate prema radnicima. Na ovaj način bi radnik dobio značajniji iznos povećanja plate.
- Vlade u Bosni i Hercegovini bi također trebale da razmisle o izdavanju energetske vaučera radnicima u BiH, čime bi se smanjili stvarni izdaci za nabavku energenata od strane radnika.

4 ISTRAŽIVANJE PERCEPCIJA INFLACIJE U BIH I OČEKIVANJA ZAPOSLENIKA U ODNOSU NA KRETANJE LIČNOG DOHOTKA

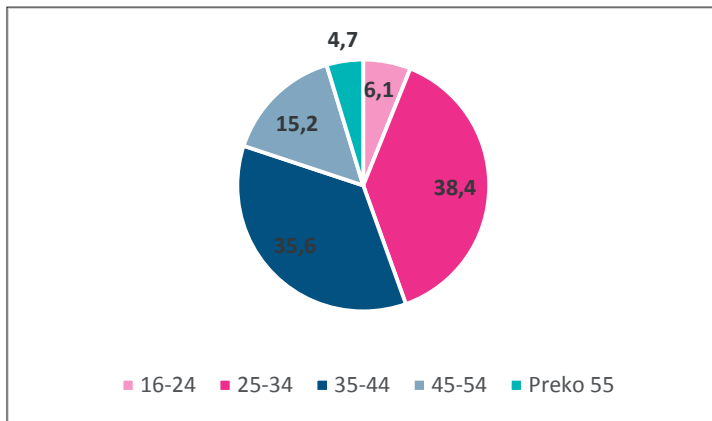
U okviru ovog izvještaja provedeno je istraživanje percepcije građana i građanki u BiH u odnosu na inflaciju s kojom smo suočeni u posljednjih godinu dana, te njihova očekivanja u vezi s kretanjem ličnog dohotka u ovoj godini. Kao instrument za prikupljanje podataka je korišten originalno kreirani anketni upitnik, a anketiranje je provedeno u aprilu 2022. godine. U istraživanju je korišten prigodan uzorak (1.001 ispitanika/CE) uz primjenu CAWI i MAWI metode prikupljanja podataka. Upitnik se sastoji od tri dijela. U prvom dijelu upitnik sadrži pitanja koja se odnose na socio-demografske karakteristike ispitanika (spol, životna dob, nivo ličnih primanja i sektor iz koga dolaze). Drugi dio upitnika sadrži pitanja i tvrdnje koje se odnose na stavove o inflaciji, dok se treći dio upitnika odnosi na stavove o kretanju ličnog dohotka u budućem periodu. Struktura uzorka, s obzirom na spol, životnu dob, nivo mjesečnih ličnih primanja i sektor iz koga dolaze ispitanici i ispitanice je prikazana na slikama 1, 2, 3 i 4.

Slika 1. Struktura uzorka prema spolu ispitanika/ca (%)

Izvor: Autori

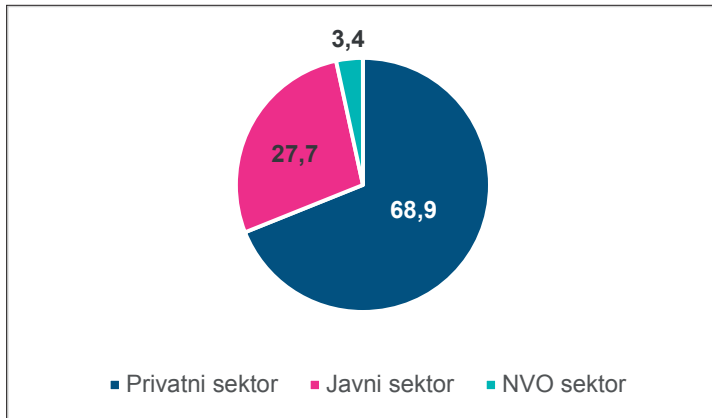

Slika 2. Struktura uzorka prema starosti ispitanika/ca (%)

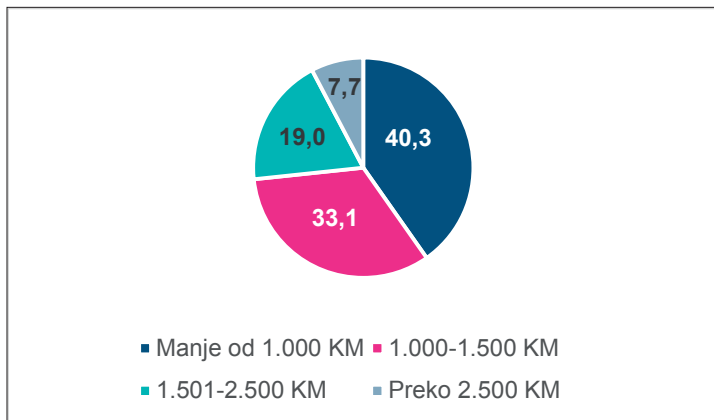
Izvor: Autori

Slika 3. Struktura uzorka prema sektoru iz kojeg dolaze (%)

Izvor: Autori

Slika 4. Struktura uzorka prema nivou mjesečnih primanja (%)

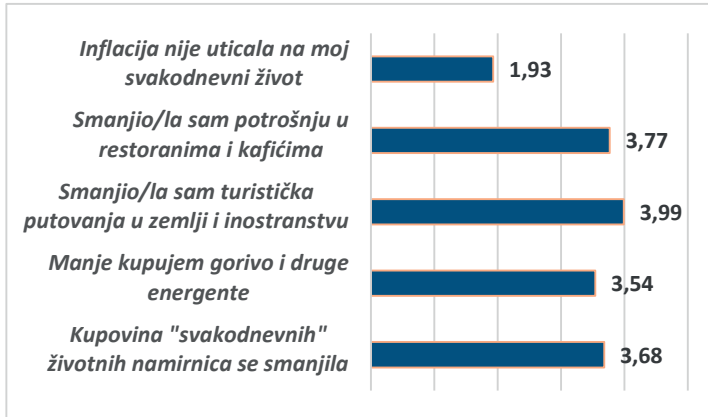
Izvor: Autori

Percepcija ispitanika i ispitanica o uticaju inflacije na njihovu potrošnju

O uticaju inflacije na potrošnju i život građana i građanki, ispitanici i ispitanice su iznosili stavove o šest tvrdnji. Korištena je Likertova petostepena skala (od 1 "uopšte se ne slažem" do 5 "u potpunosti se slažem").

Odgovori ispitanika i ispitanica (slika 5) pokazuju da je inflacija značajno uticala na njihov svakodnevni život. U odnosu na uticaj na potrošnju imamo visok stepen slaganja sa svim tvrdnjama koje se odnose na smanjenje potrošnje. Najveći stepen slaganja imamo s tvrdnjom "Smanjio/la sam turistička putovanja u zemlji i inostranstvu" (srednja vrijednost 3,99) i "Smanjio/la sam potrošnju u restoranima i kafićima" (srednja vrijednost 3,77). S druge strane najmanji stepen slaganja je s tvrdnjom "Manje kupujem gorivo i druge energente" (srednja vrijednost 3,54).

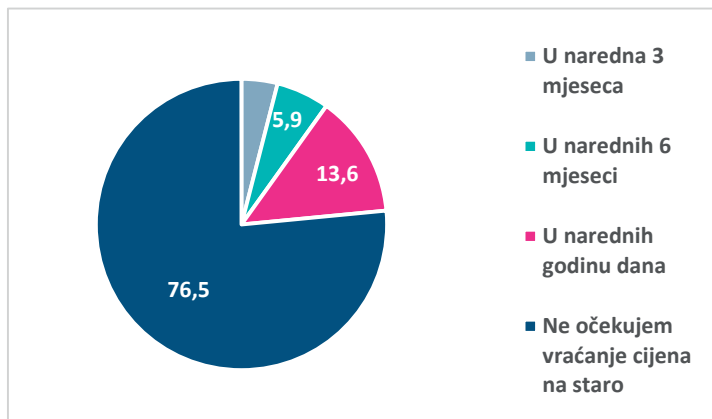
Slika 5. Percepcija uticaja inflacije na potrošnju građanki i građana

Izvor: Autori

Na slici 6 su prikazani odgovori ispitanika i ispitanica o njihovim očekivanjima kada bi moglo doći do zaustavljanja rasta cijena i njihovog vraćanja na nivo prije inflacije. Čak 76,5 % njih smatra da se cijene neće vratiti na stari nivo, a svega četiri posto je izrazito optimistično i smatra da će se u naredna tri mjeseca dogoditi usporavanje inflacije i povratak na ranije cijene.

Slika 6. Očekivanja o zaustavljanju rasta cijena i povratak na raniji nivo (%)

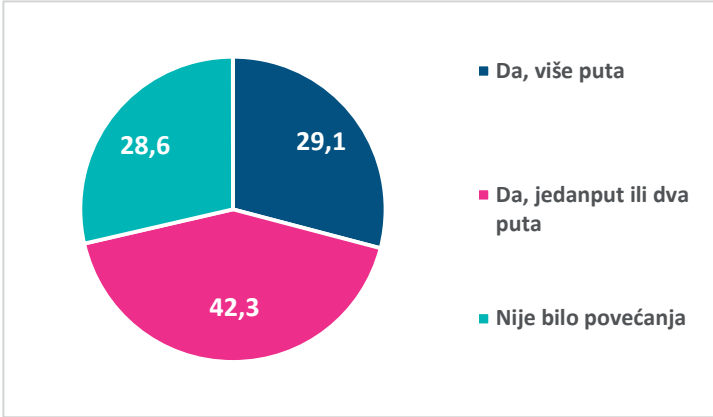

Izvor: Autori

Percepcija ispitanika i ispitanica o kretanju ličnog dohotka

Inflacija i rast troškova života utiče na realno smanjenje vrijednosti ličnog dohotka, koji uobičajeno ne prati rast cijena. U ovom dijelu istraživanja smo nastojali ispitati na koji način se percipira kretanje ličnog dohotka u narednom periodu. Slika 7 pokazuje odgovore ispitanika i ispitanica o učestalosti povećanja ličnog dohotka od 2015. godine do danas. Čak 71,4% njih je izjavilo da je bilo povećanja ličnog dohotka u posmatranom periodu, ali je samo 29,1% izjavilo da se to povećanje dešavalo više puta.

Slika 7. Frekvencija povećanje ličnog dohotka od 2015. godine do danas (%)

Izvor: Autori

Gledajući prema sektorima (tabela 1), vidimo da se povećanje ličnog dohotka najčešće dešavalo u privatnom sektoru (24,9% ispitanika i ispitanica je reklo da nije bilo povećanja ličnog dohotka u posmatranom periodu), dok je, s druge strane, 41,2% ispitanika i ispitanica iz NVO sektora izjavilo da nisu imali povećanja ličnog dohotka.

Tabela 1. Frekvencija povećanja ličnog dohotka od 2015. godine do danas po sektorima

Sektor	Da, više puta	Da, jedanput ili dva puta	Nije bilo povećanja
Privatni sektor	34,5%	40,6%	24,9%
Javni sektor	16,2%	47,7%	36,1%
NVO sektor	23,5%	35,3%	41,2%

Izvor: Autori

Tabela 2 pokazuje frekvenciju povećanja ličnog dohotka u prethodnom periodu u odnosu na nivo mjesečnih ličnih primanja ispitanika i ispitanica. Ispitanici iz najvišeg razreda mjesečnih ličnih primanja (preko 2.500 KM) su u značajno većem procentu (68,8 %) potvrdili da im se lični dohodak povećavao više puta u posmatranom periodu u odnosu na ispitanike koji dolaze iz nižeg razreda mjesečnih ličnih primanja. Također, samo 13% njih iz najvišeg platnog razreda je navelo da nisu imali povećanje ličnog dohotka.

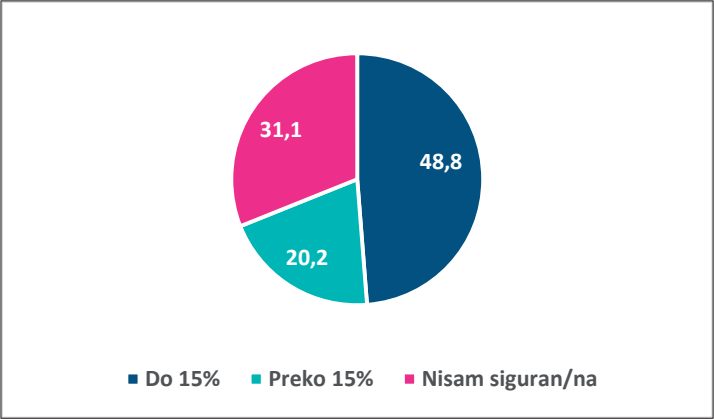
Tabela 2. Frekvencija povećanja ličnog dohotka od 2015. do danas prema nivou mjesečnih ličnih primanja

Sektor	Da, više puta	Da, jedanput ili dva puta	Nije bilo povećanja
Manje od 1.000 KM	15,1%	45,7%	39,2%
1.001 - 1.500 KM	33,2%	43,2%	23,6%
1.501 - 2.500 KM	35,3%	43,7%	21,1%
Preko 2.500 KM	68,8%	18,2%	13%

Izvor: Autori

Slika 8 prikazuje očekivanja ispitanika i ispitanica u vezi s povećanjem ličnog dohotka u narednom periodu. Skoro polovica njih (48,8%) smatra da će se desiti manje povećanje ličnog dohotka (do 15%), dok 20,2% očekuje značajnije povećanje nivoa ličnog dohotka.

Slika 8. Očekivani iznos povećanja ličnog dohotka (%)

Izvor: Autori

Posmatrano u odnosu na sektore iz kojih ispitanici i ispitanice dolaze (tabela 3), vidimo da zaposlenici i zaposlenice iz privatnog sektora imaju najizraženija očekivanja u pogledu rasta ličnog dohotka, čak 70,1% njih očekuje povećanje ličnih primanja u narednom periodu.

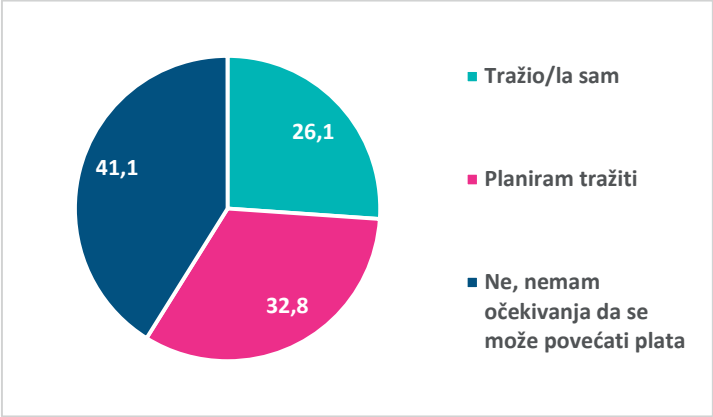
Tabela 3. Očekivani iznos povećanja ličnog dohotka po sektorima

Sektor	Do 15%	Preko 15%	Nisam siguran
Privatni sektor	47,2%	22,9%	29,9%
Javni sektor	53,4%	14,1%	32,5%
NVO sektor	48,8%	20,2%	31,1%

Izvor: Autori

Na slici 9 su prikazani odgovori ispitanika i ispitanica u odnosu na njihovu namjeru da traže povećanje ličnog dohotka.

Slika 9. Namjera tražnje povećanja ličnog dohotka (%)

Izvor: Autori

Više od pola ispitanika i ispitanica (58,9%) je tražilo ili namjerava tražiti povećanje ličnog dohotka. Iz tabele 4 se vidi da je taj procenat veći u privatnom sektoru (64,6%) u odnosu na javni sektor (46,2%) i NVO sektor (46,1%).

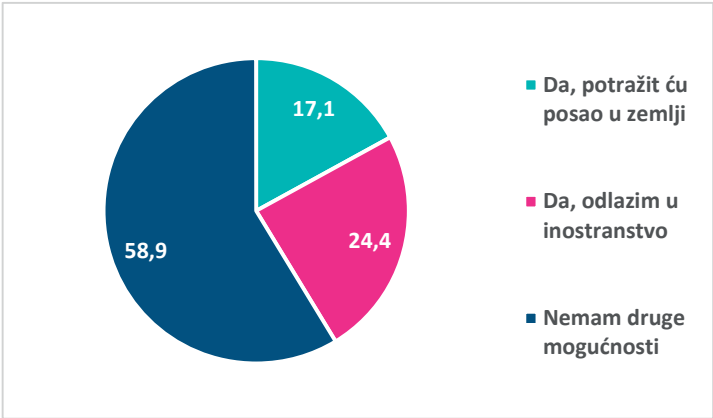
Tabela 4. Namjera tražnje povećanja ličnog dohotka po sektorima

Sektor	Tražio/la sam	Planiram tražiti	Ne, nemam očekivanja da se može povećati plata
Privatni sektor	27,8%	36,8%	35,4%
Javni sektor	23,1%	23,1%	53,8%
NVO sektor	14,7%	32,4%	52,9%

Izvor: Autori

Spremnost ispitanika i ispitanica da promijene radno mjesto u slučaju da poslodavac ne poveća lični dohodak je prikazana na slici 10. Više od pola ispitanika nije spremno dati otkaz i promijeniti radno mjesto (58,9%)

Slika 10. Promjena radnog mjesta u slučaju nepovećanja ličnog dohotka (%)

Izvor: Autori

Odgovori ipitanika i ispitanica gledano prema sektorima iz kojih dolaze (tabela 5) očekivano pokazuju da su radnici i radnice u privatnom sektoru (47,5%) spremniji promijeniti radno mjesto u odnosu na one koji dolaze iz javnog (28,6%) i NVO sektora (23,5%).

Tabela 5. Promjena radnog mjesta u slučaju nepovećanja ličnog dohotka po sektorima

Sektor	Da, potražiti ću posao u zemlji	Da, odlazim u inostranstvo	Nemam druge mogućnosti nego ostati na poslu
Privatni sektor	21,0%	26,5%	52,5%
Javni sektor	8,7%	19,9%	71,4%
NVO sektor	5,9%	17,6%	76,5%

Izvor: Autori

Zanimljivo je da radnici i radnice iz najnižeg platnog razreda (do 1.000 KM, njih 38,2%) smatraju da nemaju druge mogućnosti osim ostanka na poslu, dok istovremeno samo 7,8% onih iz najvišeg platnog razreda (preko 2.500) to isto smatra, ali istovremeno čak 61% onih iz najvišeg platnog razreda ne bi dalo otkaz i ako se lični dohodak ne poveća u narednom periodu.

Uticaj sociodemografskih obilježja ispitanika/ca na percepciju inflacije

Pomoću T-testa nezavisnih utoraka i jednofaktorske analize varijanse (ANOVA) istražen je uticaj sociodemografskih obilježja ispitanika i ispitanica na percepciju inflacije. Posmatrani su spol, životna dob, nivo ličnih primanja i sektor iz koga dolaze.

Tabela 6. T-test nezavisnih uzoraka (spol)

Tvrdnje	T-test	Sr. vrijednost	
	Sig.	Žene	Muškarci
Kupovina „svakodnevnih“ životnih namirnica se smanjila	0,018	3,78	3,6
Smanjio/la sam potrošnju u restoranima i kafićima	0,004	3,91	3,67

Izvor: Autori

Tabela 6 pokazuje dvije tvrdnje u kojima su pokazane signifikantne razlike ispitanika i ispitanica s obzirom na spol, pri čemu ispitanice pokazuju viši stepen slaganja sa navedenim tvrdnjama (nivo značajnosti $p<0,05$).

Jednofaktorska analiza varijanse (ANOVA) je pokazala da dob i sektor iz koga ispitanici i ispitanice dolaze nema uticaja na njihove stavove, nisu utvrđene statistički signifikantne razlike u njihovim stavovima na nivou značajnosti $p < 0,05$.

Rezultati analize koji su prikazani u tabeli 7. pokazuju da je utvrđena statistički značajna razlika u odgovorima ispitanika i ispitanica o tri tvrdnje, a s obzirom na nivo njihovih mjesečnih primanja, na nivou značajnosti $p < 0,05$. Pokazano je da se ispitanici i ispitanice signifikantno razlikuju u percepciji uticaja inflacije s obzirom na nivo ličnih mjesečnih primanja, pri čemu oni s višim nivoom primanja percipiraju uticaj inflacije manjim u odnosu na one s nižim nivoom prihoda.

Tabela 7. ANOVA (mjesečna lična primanja)

	ANOVA		Sr. vrijednost		
Tvrdnje	Sig.	Manje od 1.000 KM	1.001-1.500 KM	1.501-2.500 KM	Preko 2.500 KM
Kupovina „svakodnevnih“ životnih namirnica se smanjila	0,000	3,91	3,71	3,44	2,88
Inflacija nije uticala na moj svakodnevni život	0,000	1,87	1,84	2,03	2,31
Manje kupujem gorivo i druge energente	0,000	3,7	3,5	3,3	3,3

Izvor: Autori

Diskusija i zaključci

Inflacija je značajno uticala na živote građana i građanki Bosne i Hercegovine. Ispitanici i ispitanice najvećim dijelom navode da je inflacija ipak uticala na smanjenje njihove potrošnje u svim segmentima, ali je najviše uticala na smanjenje domaćih i inostranih turističkih putovanja, te potražnju za proizvodima i uslugama koji se ne mogu smatrati „svakodnevnim”. S druge strane, inflacija je najmanje utjecala na nabavku goriva i drugih energenata. Rezultati ovog istraživanja pokazuju da različite kategorije populacije drugačije percipiraju fenomen inflacije, odnosno uticaj datog fenomena na njih. Analizirajući eventualne razlike prema uzetim sociodemografskim obilježjima ispitanika i ispitanica može se reći da se žene i muškarci signifikantno razlikuju u percepciji uticaja inflacije na kupovinu svakodnevnih životnih namirnica, što je i djelimično očekivano, pri čemu žene više percipiraju da je došlo do smanjenja kupovine „svakodnevnih” životnih namirnica. Također, pokazano je da se ispitanici i ispitanice signifikantno razlikuju u percepciji uticaja inflacije s obzirom na nivo ličnih mjesečnih primanja, pri čemu oni s višim primanjima percipiraju uticaj inflacije manjim u odnosu na one s nižim nivoom prihoda. Dob i sektor iz kojeg ispitanici i ispitanice dolaze nisu pokazali uticaj na njihove stavove. U pogledu budućih kretanja cijena, visokih 76.5% ispitanih ne očekuje vraćanje cijena na raniji nivo.

Inflacija smanjuje realni dohodak stanovništva, te se pojavljuju zahtjevi za povećanjem ličnih primanja, stoga su u drugom dijelu upitnika istraživana očekivanja zaposlenika u odnosu na dohodak. Od 2015. godine do danas samo trećina ispitanih nije imala rast plate. Istina samo kod 28,6% njih taj je proces na neki način bio kontinuiran. Povećanje plate se značajno češće dešavalo kod ispitanika i ispitanica koji pripadaju višim platnim razredima. Također, u privatnom sektoru je nešto češće dolazilo do povećanja plata u odnosu na javni i nevladin sektor.

Značajan broj, 58,9% ispitanih je izjavilo da je tražilo ili će tražiti povećanje plate. Kod privatnog sektora je taj procenat izraženiji u odnosu na javni sektor. Ispitanici i ispitanice iz javnog sektora i nevladinog sektora u značajno višem procentu iskazuju pesimizam u pogledu povećanja plata, preko 50% njih je izjavilo da nema očekivanja da se plata može povećati, što je značajno više u odnosu na privatni sektor gdje 35,4% ispitanih nema očekivanja da će doći do povećanja plata. Dakle, može se reći da su ispitanici i ispitanice iz privatnog sektora spremniji tražiti povećanje plata u odnosu na one iz javnog sektora, što je značajan nalaz koji treba da determinira odnos domaće politike spram zahtjeva sindikata u javnom sektoru i "nevidljivih" radnika i radnica u privatnom sektoru. Generalno posmatrano, skoro polovica ispitanih očekuje povećanje plata do 15%. Interesantno je da radnici i radnice iz privatnog sektora u odnosu na one iz javnog sektora očekuju u većem procentu povećanje plata.

U slučaju izostanka povećanja plata radnici i radnice iz privatnog sektora su daleko spremniji potražiti posao u zemlji ili inostranstvu u odnosu na zaposlene u javnom i nevladinom sektoru. Pri tome su zaposlenici i zaposlenice iz privatnog sektora izrazito spremniji potražiti posao na domaćem tržištu rada u odnosu na one iz javnog i NVO sektora. Istovremeno 50% ispitanih iz nevladinog sektora i 43% iz javnog sektora smatra da nema druge mogućnosti nego ostati na poslu na kome su sada i bez povećanja plata, što je značajno viši procenat u odnosu na zaposlene iz privatnog sektora (svega 26,8%).

Radnici i radnice iz najnižeg platnog razreda (do 1.000 KM) značajno više smatraju da nemaju druge mogućnosti osim ostanka na poslu, dok istovremeno samo 7,8% onih iz najvišeg platnog razreda (preko 2.500) to isto smatra, ali istovremeno čak 61% onih iz najvišeg platnog razreda ne bi dalo otkaz i ako se lični dohodak ne poveća u narednom periodu.

U nastavku ćemo prezentirati nekoliko osnovnih zaključaka koji su rezultat ovog istraživanja, a odnose se na to kako građani i građanke BiH percipiraju uticaj inflacije i kakva su njihova očekivanja i stavovi o kretanju njihovog ličnog dohotka:

- Inflacija je značajno utjecala na živote građana i građanki BiH u smislu smanjenja potrošnje;
- Građani i građanke BiH su pesimistični u pogledu smirivanja rasta cijena u skorijem periodu i povratka na nivo prije pojave izražene inflacije;
- Postoji signifikantna razlika u percepciji uticaja inflacije s obzirom na nivo ličnih mjesečnih primanja, pri čemu oni s višim primanjima percipiraju uticaj inflacije manjim u odnosu na one s nižim. Dob i sektor iz koga ispitani dolaze nisu pokazali uticaj na njihove stavove;
- Rast plata je prisutan u periodu od 2015. godine do danas pri čemu je on naglašeniji u privatnom sektoru, što je i očekivano s obzirom na zaostajanje ovog sektora u pogledu nivoa ličnog dohotka zaposlenika i zaposlenica u odnosu na javni i NVO sektor;
- Radnici i radnice iz privatnog sektora su spremniji tražiti povećanje plata u odnosu na one iz javnog sektora, što je značajan nalaz koji treba da determinira odnos domaće politike spram zahtjeva sindikata u javnom sektoru i "nevidljivih" radnika i radnica u privatnom sektoru;
- Radnici i radnice u privatnom sektoru u odnosu na one zaposlene u javnom sektoru očekuju u većem procentu povećanje plata, što može uputiti na svjesnost o postojanju problema nedostatka radne snage, te očekuju naknadu za njihovu lojalnost poslodavcu;
- U slučaju izostanka povećanja plata zaposlenici i zaposlenice iz privatnog sektora su daleko spremniji potražiti posao u zemlji ili inostranstvu u odnosu na radnike i radnice iz javnog i nevladinog sektora. Pri tome su radnici i radnice iz privatnog sektora izrazito spremniji potražiti posao na domaćem tržištu rada u odnosu na one iz javnog i NVO sektora;

- Spremnost na promjenu radnog mjesta, u slučaju nepovećanja ličnog dohotka, iskazali su u najvećem broju radnici i radnice koji pripadaju srednjem platnom razredu. Oni iz najnižeg platnog razreda smatraju da nemaju druge mogućnosti osim ostanka na poslu, dok oni iz najvišeg platnog razreda ne bi dali otkaz i ako im se lični dohodak ne bi povećao u narednom periodu.

5 ZAKLJUČAK

U izvještaju su prikazani svi negativni efekti inflacije na bosansko-hercegovačku privredu. Posebno zabrinjava energetska kriza koja će obilježiti kraj godine. U izvještaju je pokazano da zaposlenici očekuju više plate, naročito oni iz privatnog sektora. Pitanje je kako će poslodavci odgovoriti na ovaj zahtjev. Zbog toga je sada pravo vrijeme da se urade potrebne reforme fiskalnog opterećenja na rad, naročito u FBiH, gdje se značajno zaostaje po ovom pitanju. Kada je riječ o rješenjima, potrebno je raditi na ekonomskim i socijalnim inovacijama sa ciljem rasterećenja privrede, ali i građanstva. U okviru izvještaja je naveden niz takvih rješenja. Autori izvještaja su skeptični po pitanju implementacije istih u narednom periodu zbog oktobarskih izbora. Vjerovatno da će se tek nakon izbora raditi na tome.

6 LITERATURA

1. Agencija za statistiku BiH, (2022), Priopćenje, Ekonomske statistike: Bruto domaći proizvod, rashodovni pristup, tromjesečni podaci, broj 1, dostupno na: https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2022/NAC_04_2022_Q1_1_HR.pdf (01.08.2022.)
2. Agencija za statistiku BiH, (2022), Priopćenje, ekonomske statistike: Indeks potrošačkih cijena u BiH, maj 2022, dostupno na: https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2022/PRI_01_2022_05_1_BS.pdf (29.07.2022.)
3. Agencija za statistiku BiH, (2022), Priopćenje, ekonomske statistike: Statistika robne razmjene BiH s inozemstvom, siječanj-svibanj 2022., dostupno na: https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2022/ETR_01_2022_5_1_HR.pdf (01.08.2022.) Macdonald I., (2022), Nema više vremena za gubljenje: 2022. mora biti godina društvenog i ekonomskog oporavka u Bosni i Hercegovini, dostupno na: <https://bosniaherzegovina.un.org/bhs/170720-nema-vise-vremena-za-gubljenje-2022-mora-biti-godina-drustvenog-i-ekonomskog-oporavka-u> (01.08.2022.)
4. Aljazzera, (2022), EBRD: Procjena rasta u regiji povećana samo za BiH, dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net/news/economy/2022/5/10/ebrd-procjena-rasta-u-regiji-povecana-samo-za-bih> (01.08.2022.)
5. Centralna banka BiH, (2022), Očekivana inflacija mjerena potrošačkim cijenama 7,7% u 2022. godini, dostupno na: <https://www.cbbh.ba/press/ShowNews/1444> (22.07.2022.)
6. Deković A., (2022), BiH u prva dva mjeseca 2022. u odnosu na isti period prošle godine povećala izvoz za 41 posto, dostupno na: <https://www.aa.com.tr/ba/ekonomija/bih-u-prva-dva-mjeseca-2022-u-odnosu-na-isti-period-prosle-godine-povecala-izvoz-za-41-posto/2541351> (05.07.2022)
7. EBRD, (2022), Strategija za Bosnu i Hercegovinu 2022 – 2027., dostupno na: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwifirjb2sn5AhVLh_0HHXj1AywQFnoECAGQAQ&url=https%3A%2F%2Fw

www.ebrd.com%2Fbosnia-and-herzegovina-strategy-local-language.pdf&usg=AOvVaw39AkYQ_V3bYfZQjYg4hIzt (22.07.2022.)

8. Nezavisne novine, (2022), EBRD snizio prognoze rasta ekonomije BiH, dostupno na: <https://www.nezavisne.com/ekonomija/analize/EBRD-snizio-prognoze-rasta-ekonomije-BiH/711826> (01.08.2022.)
9. Porezna uprava FBiH, (2022), Porezni obveznici Federacije BiH u periodu januar - maj 2022. godine uplatili 2.635.319.716 KM javnih prihoda, dostupno na: www.pufbih.ba/v1/novosti/2449/porezni-obveznici-federacije-bih-u-periodu-januar-maj-2022-godine-uplatili-2635319716-km-javnih-prihoda (29.07.2022.)
10. Porezna uprava FBiH, (2022), Porezni obveznici Federacije BiH u periodu januar - juni 2022. godine uplatili 3.161.482.665 KM javnih prihoda, dostupno na: www.pufbih.ba/v1/novosti/2475/porezni-obveznici-federacije-bih-u-periodu-januar-juni-2022-godine-uplatili-3161482665-km-javnih-prihoda (01.08.2022.)
11. Strategija za Bosnu i Hercegovinu 2022-2027. kao sto je odobreno od strane Upravnog Odbora Direktora , 6 april 2022 godine
12. UNICEF, (2022), Procjena posljedica COVID-19 na društvo u Bosni i Hercegovini, dostupno na: <https://www.unicef.org/bih/izvjestaji/procjena-posljedica-covid-19-na-drustvo-u-bosni-i-hercegovini-1> (01.08.2022.)

Prvo polugodište **2022.**